

ledildiğine göre Hz. Peygamber'in, amcası Ebû Tâlib ile oturduğu bir sırada bir yıldız kaymasıyla ortalığı aydınlık kaplamış, Ebû Tâlib endişe ile, "Bu nedir?" diye sormuş, Resûlullah da, "Allah'ın dikkat çekici işaretlerinden biri olan salıverilmiş bir yıldızdır" cevabını vermiş, Ebû Tâlib'i şaşır-tan bu olay üzerine Târik sûresi nâzil olmuştur (Vâhidî, s. 453; Kurtubî, XX, 3).

Târik sûresinde her mükellefin bir gün Allah'ın huzurunda hesap vereceği inancı pekiştirilmekte, dolayısıyla kişinin yarata-na ve yaratılmışlara karşı görevlerini samimiyet ve hakkaniyetle yerine getirme bilinci canlandırılmaktadır. Sûre göğ-e ve karanlıkları delip ortalığı aydınlatan yıldızla yeminle başlar ve yine yeminle güçlendirilen ifadenin vurguladığı gerçek, "Hiçbir insan yoktur ki üzerinde yapıp ettiklerini tesbit eden bir görevli melek bulunmasın" şeklinde belirtilir (âyet: 1-4). Ardından Allah'ın yoktan yaratmadaki engin kudretine bizzat insanın dünyaya gelişinden, bu oluşuma aracı olan anne ile babanın zâhîrî katkısından söz edilir; buna kâdir olan Allah'ın insanın ikinci yaratılışına da elbette güç yetireceği bildirilir. Bütün sıraların ortaya döküleceği o günde kişinin herhangi bir gücü olmayacağı gibi hiçbir yardımcısının da bulunmayacağı ifade edilir (âyet: 5-10). Sûrenin bundan sonraki yedi âyetinde, çeşitli meteorolojik olaylara sahne olan gök ile bağrından bitkiler çıkararak yere yemin edilerek Kur'an'ın ciddiyetten uzak bir söz değil doğruyu yanlıştan ayıran ilâhî bir beyan olduğu, dolayısıyla haber ver-

diği hususların mutlaka gerçekleşeceği vurgulanır. İnkârcıların gerçeklere ve onları benimseyenlere karşı tuzak kurdukları, Allah'ın da bu fiillerine karşılık vereceği bildirildikten sonra Resûlullah'a hitap edilerek kâfirleri kendi hallerine bırakması ve eninde sonunda mağlûp olacakları muhakkak olan o inkârcılara biraz daha zaman tanınması istenir.

Sûre Mekke müşriklerinin müslümanlara eziyet etmeye başladıkları, bazı müslümanların ülkelerini terketmeye mecbur kaldıkları bir dönemde nâzil olmuştur. Aslında o gün -belki de her dönemde- İslâm karşıtları evreni yaratan ve yöneten yüce varlığın tek Tanrı olduğunu kabul ediyor, fakat âhirette O'nun huzurunda hesap vereceklerine inanmıyorlardı. Târik sûresi kısa ve etkili cümlelerle hesap gününü vurgulamakta, her insanın ölümüyle kendisi için başlayacak olan bu ikinci hayatın hiç de uzakta olmadığı belirtilmektedir. Sûrenin son âyetinden çıkarılabilecek bu mânânın yanında Mekke müşriklerinin yakın bir gelecekte yenilgiye uğrayacakları yolunda bir yorum yapılması da mümkün görünmektedir. Nitekim sûrenin gelişinden yaklaşık on beş yıl sonra Mekke şehri İslâm ordusu tarafından fethedilmiş ve müşrik varlığına son verilmiştir.

Târik sûresinin muhteva bakımından, benzeri diğer peygamberlerin vahiylerinde bulunmayan, Hz. Peygamber'e has mu-fassal sûreler grubu içinde yer aldığı bilinmektedir (İbrâhim Ali, s. 224-227). Resûlullah, nübüvvetin 10. yılında halkını İslâm'a davet etmek için gittiği Tâif'teki tebliğ faaliyetleri sırasında Târik sûresini okumuş, Medine döneminde mahalle-sindeki camide cemaatle namaz kıldıran Muâz b. Cebel'in Fâtihâ'dan sonra uzun sûrelerden okuması bazı sahâbîlere ağır gelmiş, bu durum Hz. Peygamber'e bildirilince Muâz'a Târik, Şems, Leyl gibi kısa sûreler okumasını emretmiştir (İbn Kesîr, VII, 264; Şevkânî, V, 406). "Allah Teâlâ Târik sûresini okuyan kimseye gökteki her yıldız karşılık on sevap verir" meâlindeki hadis (Zemahşerî, VI, 355; Beyzâvî, IV, 406) mevzû olduğu belirtilmiştir (Zemahşerî, I, 684-685 [nâşirlerin notu]; Muhammed et-Trablusî, II, 726).

Yarım sayfadan ibaret olan Târik sûresi insanın yaratılışına, ayrıca meteorolojik değişikliklerle yer arasındaki ilişkiler neticesinde yeryüzünün canlı hayatına elverişli hale gelmesine dair âyetlerinin ayrıntılı biçimde yorumlanmasıyla Elmalılı Muhammed Hamdî'nin tefsirinde otuz beş

sayfalık bir yer tutmuştur (VII, 5698-5733). Michel Cuypers'in Kur'an-ı Kerim'in 85. sûresinden itibaren altı sûrenin edebî özellikleri üzerinde yaptığı bir çalışmada Târik sûresi geniş yer işgal etmiştir (bk. bibl.). İbn Hâleveyh, *İ'râbü şelâşine sûre* adlı eserine Târik sûresiyle başladığından eseri kaynaklarda *eş-Târikıyyât, eş-Târikıyye* diye de anılır (*DîA*, XX, 15).

BİBLİYOGRAFYA :

Vâhidî, *Esbâbü'n-nüzûl* (nşr. İsmâ b. Abdülmuhsin el-Humeydân), Beyrut 1411/1991, s. 453; Zemahşerî, *el-Keşşâf* (nşr. Âdil Ahmed Abdülmevûd v.dğr.), Riyad 1418/1998, I, 684-685 [nâşirlerin notu]; VI, 355; Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân*, Beyrut 1408/1988, XX, 3; Beyzâvî, *Envârü't-tenzil*, Beyrut 1410/1990, IV, 406; Ebû'l-Fidâ İbn Kesîr, *Tefsirü'l-Kur'âni'l-âzîm*, Beyrut 1385/1966, VII, 264; Muhammed et-Trablusî, *el-Keşşü'l-ilâhî 'an şedîdî'z-za'f ve'l-mevzû' ve'l-vâhî* (nşr. M. Mahmûd Ahmed Bekkâr), Mekke 1408/1987, II, 726; Şevkânî, *Fethü'l-kâdir*, Kahire 1351, V, 406; Elmalılı, *Hak Dini*, VII, 5698-5733; Hüseyin Tural, "İbn Hâleveyh", *DîA*, XX, 15; İbrâhim Ali es-Seyyid Ali İsmâ, *Fezâ'ilü süveri'l-Kur'âni'l-Kerîm*, Kahire 1421/2001, s. 224-227; Seyyid Muhammed Hüseyin - Mahbûbe Müezzîn, "Sûre-i et-Târik", *DMT*, IX, 407; M. Cuypers, "Structures rhétoriques des sourates 85 à 90", *Isl.*, XXXV (2001), s. 40-48.

BEKİR TOPALOĞLU

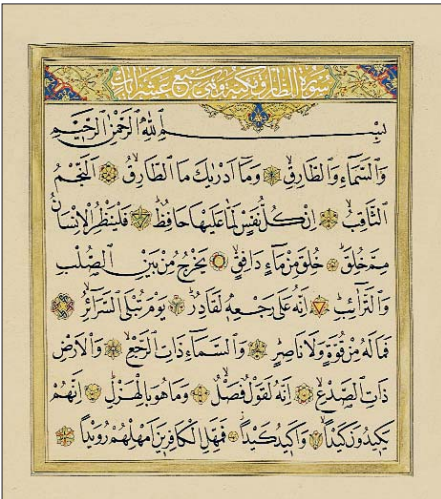
TÂRIK yahut ENDÜLÜS FETHİ

Abdülhak Hâmid Tarhan'ın
(ö. 1937)

İspanya'nın müslümanlar tarafından
fethine dair tiyatro eseri.

XIX. yüzyılın başından itibaren Avrupa'da İslâmiyet'e karşı gerçek dışı yayınların artışı bir yandan İslâmcılık ideolojisinin gelişmesine imkân sağlarken bir yandan da İslâm medeniyetinin parlak dönemlerini anlatan bir savunma edebiyatının doğmasına yol açar. Bu anlamda Ziyâ Paşa'nın Viardot'dan çevirdiği *Endülüs Tarihi* ile bilhassa Endülüs tarihi ve coğrafyasına ilgi artar. Abdülhak Hâmid beş tiyatro eserinde doğrudan Endülüs'ü konu alır. İspanya'da müslüman-Arap hâkimiyetinin sona erişini anlattığı *Nazife* ile (1876) başlayan bu seri, tarihin en süratli fetih hareketlerinden birini gerçekleştiren Târik b. Ziyâd'ı merkeze alan *Târik* (1879) ve Endülüs fethini ilk defa düşünen Mûsâ b. Nusayr ve oğlu Aziz b. Mûsâ'nın uğradıkları felâketleri işlediği *İbn Mûsâ* ile (1880) devam eder. *Tezer*'de (1880) Endülüs'ün büyük hükümdarı III. Abdurrahman'ın hayatındaki on beş günlük mutluluğu ele alan yazar seriyi Araplar'ın İspanya'dan çekilmelerini anlatan *Abdullahüssagir*'le (1917)

Târik sûresi

TÂRIK yahut ENDÜLÜS FETHİ

tamamlar. Bu beş oyun bozgun-fetih-yük-seliş-bozgun şeklinde bir sıra takip etmektedir.

86 (705) yılında Mağrib Afrikası'nda kesin bir zafer kazanan Mûsâ b. Nusayr, Endülüs'ü de fethetmeyi planlar. Bunun için eski kölesi Târik b. Ziyâd'ı Endülüs'e gönderir. Târik, zalim İspanyol Kralı Rodrik'i (Rodrigo) yendiği takdirde hem İslâm dünyasına yeni bir toprak kazandıracak hem de İslâm ordusunda savaşan Mûsâ'nın kızı Zehrâ ile evlenecektir. Müslüman ordusu hazırlıksız yakaladığı İspanyol ordusunu Lata çayı kenarında bozguna uğratar ve Târik, Kral Rodrik'i öldürür. Afrika'da bulunan Mûsâ Afrika'ya dönmesi için Târik'a emir verirse de ordusu dağılan İspanya'nın bu durumundan yararlanmak isteyen Târik, İspanya içlerine doğru ilerlemeye devam eder. Zaferin kazanılması üzerine Endülüs'e gelen Mûsâ'nın ordusu ile Târik kumandasındaki ordu üç koldan Endülüs'ün değişik bölgelerine yönelerek birçok şehri kısa sürede fetheder. Nihayet Mûsâ ile Târik bir araya gelir. Mûsâ, verdiği emre uymamasını ve ele geçirdiği Hz. Süleyman'a ait 360 ayaklı masayı bir ayağı eksik olarak teslim etmesini gerekçe göstererek Târik'i zindana atar. Ancak kızı Zehrâ ile Azra'nın gerçekleri hatırlatması üzerine vicdanan rahatsız olur ve üç ay sonra Târik'i hapisten çıkarır; serdarlık görevini iade eder ve kızıyla evlendirir. İspanya'nın geri kalan topraklarını beraberce fethetme başlangıçlarıyla oyun sona erer.

Abdülhak Hâmid, eserinin konusunu İslâm tarihinden almakla beraber onu çeşitli olaylar ve kahramanlarla zenginleştirmiş, ayrıca dönemin aktüel nitelikte düşünce ve meselelerine de yer vermiştir. Eser İslâm dünyası ile hıristiyan dünyasının karşılaştırılması üzerine kurgulanmıştır. Bunun için başta Târik, Mûsâ ve diğer kumandanlarla mücahidler, kişisel sorunlarının üstüne çıkmalarıyla ve temsil ettikleri kahramanlık, adalet, din ve nizama bağlılık, dürüstlük ve fedakârlıklarıyla kulsursuz birer tip olarak canlandırılmıştır. Bu sebeple oyundaki çatışma, uzak bir ülkeye İslâmiyet'i götürmek amacıyla savaşan müslüman Araplar'la kötü idare edilen hıristiyan İspanyollar arasında geçmektedir. İslâm kahramanlarının karşısında Kral Rodrik ile asilzadeler, savaş meydanında ölen Lui Merkado ve kötü ruhlu papaz vardır. İspanyollar'ın oyundaki diğer bir rolü de ilk defa karşılaştıkları bir milletin askerî gücü kadar iman ve ahlâk gücünden de etkilenmeleridir. Savaş sırasında Rodrik'ten intikam almak için karşı tarafa geçen Kont

Culyanus, Târik ve Azra ile mücahidlere hayran olur, müslümanları yakından tanıyınca da dinini değiştirerek mücahid bir kızla evlenir. Yazar, yabancılar da bu hayranlığı uyandırırken aynı zamanda müslümanların evrensel değerlere sahip olduğunu da göstermek ister. Kahramanlar arasında özellikle Târik, bir yandan İslâmiyet'in ve insanlığın yüksek değerlerini temsil ederken bir yandan da başarılarına rağmen son derece alçak gönüllü davranır. Bu arada yazar kahramanlarını üstün değerlerle donatırken doğallıktan uzaklaşır ve onlara âdeta insan üstü nitelikler verir. Oyunda Endülüs'ü fetheden kahramanlara ait gösterilen İslâm birliği, vatan sevgisi, halkçılık, istiklâl, adalet, eşitlik, insan hakları, toplumda kadının rolü gibi hususlar bir bakıma Tanzimat devrinin sosyal ve siyasal meselelerinin özeti gibidir.

Eserdeki Arap ve İspanyol kadınları bir yandan mensup oldukları milliyeti bir yandan da aşk duygusunu temsil ederler. Târik'a âşık olan Zehrâ ve Salhâ aynı zamanda birer mücahid ve ediptir. Nesir halinde kaleme alınan oyundaki manzum parçaların tamamı kadınlara aittir. Zehrâ'nın Târik ile atışması aşk ve gazâ üzerinedir. Eserde Lui Merkado'nun kızı Lusi'nin âşık olduğu İslâm mücahidinin mezarı başında söylediği, "Her yer karanlık pür-nûr o mevkî / Mağrib mi yoksa makber mi yâ rab" mısralarıyla başlayan "Makber" adlı ünlü manzume aslında Abdülhak Hâmid'in *Makber*'ine bir nevi hazırlık mahiyetindedir. *Târik*'in devrinde gördüğü büyük ilginin başında eserde işlenen kahramanlık duygusunun dönemin sosyal şartlarına uygun gelmesidir. Ayrıca yazar burada yer yer yeni ve oldukça kuvvetli, heyecan verici bir üslûp ortaya koymuş, meselâ Târik'in Tuleytula sarayı hazinesinde zamanın fâniliği ve ölüm karşısında maddî ihtirasların boşluğu üzerine söylediği tirad önemli bir hitabet örneği sayılarak çeşitli antolojilere alınmıştır.

Târik'a yöneltilen eleştiriler arasında eserin tumturaklı bir dille yazılması, tiyatronun gereği olan çatışma ve onun yol açtığı gerilimin sadece iki din ve iki millet arasında geçmesi, dolayısıyla eseri tiyatrodan ziyade destana yaklaştırmış olması gelir. Buna rağmen Abdülhak Hâmid'in en çok beğenilen eserlerinden biri olan ve 1879 yılında basılan *Târik*'in birçok kaçak baskısı yapılmış, 1919'da yazarın önsözyle bir heyet tarafından ikinci defa basılmıştır. Eser 1960'ta Sadi İrmak ve Behçet Kemal Çağlar tarafından sadeleştirilerek, İnci Enginün tarafından 1975 yılında yine

kısmen sadeleştirilerek yeni harflerle yayımlanmıştır. Son olarak İnci Enginün, "Abdülhak Hâmid Tarhan'ın Tiyatroları" serisi içinde *İbn Mûsâ, Tezer, Nazife* ve *Abdullahüssagîr* ile birlikte bu eseri de hazırlamıştır (İstanbul 2002). Ele aldığı konu bakımından Mısır ve Suriye başta olmak üzere İslâm dünyasında büyük ilgi gören *Târik Sırçça*'ya ve Afganistan'ın İstanbul sefiri Ahmed Han tarafından Farsça'ya tercüme edilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Gündüz Akıncı, *Abdülhak Hâmid Tarhan: Hayatı, Eserleri ve Sanatı*, Ankara 1954, s. 99-109; Ahmet Hamdi Tanpınar, *XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi* (İstanbul 1956), İstanbul 2009, s. 513-516; Asım Bezirci, *Abdülhak Hâmid ve Târik yahut Endülüs Fethi*, İstanbul 1966, s. 59-110; a.mlf., *Abdülhak Hâmit: Hayatı, Şairliği, Oyun Yazarlığı, Târik yahut Endülüs'ün Fethi*, İstanbul 1982; *Abdülhak Hâmid Tarhan'ın Hâtraları* (haz. İnci Enginün), İstanbul 1994, s. 407-409; Sema Uğurcan, *Abdülhak Hâmid Tarhan'ın Eserlerinde Tarih*, İzmir 2002, s. 81-93; İnci Enginün, "Târik, İbn Mûsâ, Tezer, Nazife, Abdullahü's-sagîr Hakkında", *Abdülhak Hâmid Tarhan'ın Tiyatroları V*, İstanbul 2002, s. 7-29; a.mlf., "Abdülhak Hâmit Tarhan", *Tanzimat Edebiyatı* (haz. İsmail Parlatır), Ankara 2006, s. 528-535; Celâl Sâhir, "Abdülhak Hâmid, Târik bin Ziyâd", *SF*, XXXVII/956 (1909), s. 313-316; Ömer Faruk Akün, "Abdülhak Hâmid'in Basılı Eserleri Hakkında Yeni Bilgiler", *TDED*, XV (1967), s. 139-142.

SEMA UĞURCAN

TÂRIK b. ZİYÂD

(طارق بن زياد)

Târik b. Ziyâd b. Abdillâh (Amr) en-Nefzâvi el-Leysi
(ö. 102/720)

Mûsâ b. Nusayr ile birlikte
Endülüs'ü fetheden kumandan.

Yaklaşık 50 (670) yılında doğdu. Berberî asıllı Nefzâve veya Zenâte kabilesine mensuptur; Mağrib fetihleri sırasında esir alındığı belirtilir. Hemedan (İran) kökenli olup Kuzey Afrika'ya göç etmiş bir kabileden geldiği veya Arap asıllı olduğuna dair görüşler de vardır. Leys veya Sadîf kabilesine nisbet edilmesi onun bu kabilelerin âzâtlısı diye kabul edilmesindedir. Târik kabiliyetiyle Emevîler'in Kuzey Afrika valisi Mûsâ b. Nusayr'ın dikkatini çekti. Müslüman olduktan bir süre sonra Mûsâ b. Nusayr tarafından âzât edildi ve Kuzey Afrika'da gerçekleştirilen fetihlerde öncü birliklerin kumandanı sıfatıyla önemli hizmetlerde bulundu. Mûsâ b. Nusayr'ın Tanca'yı (Tangier) fetheden ordularından birinin kumandanı olarak görev aldı. Kont Julianos'un idaresindeki Sebte (Ceuta) şehrinin kuşatıl-